

Dat is in 't kort de geschiedenis, die in dit boek wordt verhaald, onderhoudend, verlucht met de levendige beschrijving van allerlei gebeurtenissen van kleiner allooi, maar die den invloed van Hange's persoonlijkheid teekenen. En in de weergave van gesprekken, van verhooren, van getuigenissen van den merkwaardigen prediker straalt zijn onwankelbaar Godsvertrouwen en diepe godsvrucht.

De schrijver, een ook in de literatuurgeschiedenis bekend volkverteller, heeft met talent dit leven van strijd en zegen beschreven, in den toon, die paste bij de sfeer van den prediker en zijn menschen, in de kleur ook, die behoort bij het land en zijn gewoonten. Dit laatste moet men in 'toog houden bij verschillende fragmenten uit het boek, omdat men anders allicht toestanden en uitingen naar eigen volksaard beoordeelen en — verkeerd beoordeelen zou.

Een literair boek is deze biografie dus niet, maar een belangrijk en zeer nuttig boek is het wel, verrijkend vooral ook het eigen geestelijk leven van den lezer en daarom alleszins aanbevelenswaard.

C. T.

HET BOEK VAN DE WEEK

Over Emil Ludwig.

Napoleon, door Emil Ludwig. 2e druk.
N.V. Van Loghem Slaterus' U. M. — Arnhem.

Als hieronder weinig gezegd wordt over het boek en des te meer over den schrijver, dan vloeit dit voort uit tweeërlei. Primo uit den wensch der Redactie, in deze rubriek te bieden niet een recensie in den gangbaren zin, maar de belichting van een strooming, de typeering van een stelsel, de bespreking van een schrijver in het algemeen. En dan uit het feit, dat wie zich met Ludwigs werk bemoeit, eerst stuit op den schrijver zelf, dien men telkens weer ziet staan, sterk emphatisch en suggestief in z'n wijze van voorstellen, tusschen zich en de geboden historische stof.

Emil Ludwig heeft de laatste jaren een interesse genoten als aan weinig schrijvers te beurt valt. Zijn boeken maken in honderdduizenden exemplaren de reis om de wereld. Elk nieuw werk — en deze auteur is buitengewoon productief — maakt furor. De Deutsche oplage van zijn „Wilhelm II" en „Juli 14" heeft in totaal het respectabele cijfer van een derde miljoen reeds overschreden. In het buitenland trekken vooral die van zijn boeken, waarin mede behandeld wordt Duitschlands recente politieke geschiedenis, zeer de aandacht.

Ludwig, die Europa zijn vaderland noemt en de Europeesche oorlogen burgerkrijgen, is in veler oog opgeklimmen tot de betekenis van een internationale figuur.

Toen hij, de Duitser, dan ook in 1927 als privaatpersoon, zonder eenige opdracht, Londen bezocht, werd hem een enthousiaste ontvangst. Hij werd niet slechts begroet door schrijvers als Wells en Shaw, maar ook door de leidende persoonlijkheden in het publieke leven: Churchill, Grey, Balfour, MacDonald, Lloyd George — zoodat aan deze Londense reis door sommige bladen zelfs werd bijgezet het gewicht van een politieke en culturele missie.

Het is hier misschien de plaats om een enkele korte biografische aantekening te maken. Emil Ludwig (pseudoniem voor E. Cohn) is voortgekomen uit een Duitsch-Joodsch geslacht van geleerden en industriëlen; studeerde kunstgeschiedenis en rechten in binnen- en buitenland; verwierf op z'n vele reizen bekendheid met menschen en talen; werd na zijn promotie in de rechten referendaris, daarna koopman (1 jaar), wijdde zich toen geheel aan de schrijfskunst. Eerst drama's en essays (van de drama's zijn enkele opgevoerd, zonder veel succes) vóór en in den oorlog houdt L. zich bezig met politieke journalistiek, sinds 1919 zet hij op een rij grotere en kleinere psychografieën, waarvan de voornaamste zijn: Napoleon, Bismarck, Goethe, Wilhelm II; (van de kleinere) Stein, Rathenau, Dehmelt, Bang.

Hij staat politiek buiten elk partijverband; aanvaardt geen enkele kerkelijke confessie. Verblijft 9 maanden van het jaar te Moscia bij het Lago Maggiore (Zwitserland); brengt overigen tijd door met reizen.

Psychografie, zielsbeschrijving, dat is het literatuur-genre, waarin Ludwigs betekenis ligt. Hij gevoelt zich aangetrokken tot de groote figuren, de heroën der menscheit, waar hij ze vindt: veldheeren, politici, kunstenaars, groot-industriëlen.

Maar het is hem niet te doen om de som van hun levens-ervaringen, hij wil niet geven een phänomenologie (totaal der gebeurlijkheden) van hun geschiedenis, hij bedoelt geen feiten-registrering. Wat hij beoogt is de geschiedenis van een karakter, de uitbeelding van een menschenziel in haar conflicten

en verwarringen, haar triomfen en nederlagen, haar moeizaam streven en doffe gelatenheid. Hij wil ons laten zien, hoe uit het zielsproces van gevoelens en stemmingen, van berekeningen en fantasieën, van besluiten en hun belemmeringen, van handelingen en haar reflexen zich geleidelijk de innerlijke gestalte van zijn held kristalliseeren gaat. Zijn doel is niet de foto, die slechts het moment vasthoudt, maar het portret, dat de ziele diepte onthult. Is hij gegrepen door een of andere imposante figuur, die hij op zijn weg ontmoet, dan geeft het aanstonds een worsteling, om den vreemde het geheim zijns wezens te ontvingen, en Ludwig rust niet, eer hij het in zijn bezit acht. Daarbij maakt hij gebruik van de intuïtieve gave der Einfühlung, het vermogen om zich in eens anders zieletoestand te verplaatsen, zich in te voelen in eens anders zieleleven, welke gave Ludwig onmiskenbaar eigen is. Gewoonlijk vangt hij aan, zich te werpen op de beeltenissen, de „stomme verraders", die van zijn object voorhanden zijn — hij begint niet met over hem te lezen, hij wil eerst zien. Is er ergens een foto, een tekening, een portret van hem voorhanden — de schrijver is er bij om uit den spiegel van het gelaat de verborgen trekken van het karakter saam te lezen.

Ludwig getuigt, dat toen hij alle 165 afbeeldingen van Goethe nauwkeurig had bestudeerd (zonder verder iets meer van hem af te weten dan de doorsnee-Duitscher) hij diens zielsgeschiedenis neerschreef in tien bladzijden, en dat hij den grondvorm van deze schets niet heeft veranderd, toen hij later na kennisname van de historische documenten, Goethe's geschiedenis beschreef in 1400 pagina's. Op de afbeeldingen volgt het onderzoek van het handschrift — op de physionomie de graphologie. Vervolgens komen de gesprekken, de brieven en de dagboeken. En eindelijk de beschrijvingen van tijdgenooten en geschiedvorschers. Geen enkel middel wordt verzuimd om achter 't geheim van het te beschrijven karakter te komen. Zag Ludwig b.v. kans de nauwkeurige afbeelding van een hand machtig te worden, hij zou trachten uit de lijnen van die hand het karakter te duiden, en in sommige gevallen trekt hij iemands horoscoop (zoals van Bismarck) — onnoodig te zeggen, dat de hieruit verkregen gegevens natuurlijk geheel overeenstemmen met Ludwigs opvatting van Bismarcks zielsstructuur.

Ludwigs werk heeft heel wat pennen in beweging gebracht. De schrijver is beurtelings vergoed en vertrappt. Men heeft hem genoemd de Duitse Plutarchus, men heeft hem vergeleken met coryphaeën als Carlyle, Macaulay, Taine en Brandes. Hij is aangewezen als een der meest vooraanstaande mannen van Europa, Duitschland is gelukkig geprezen, een man als Ludwig te hebben voortgebracht, een enkele heeft voorgelagen, hem een blijvende plaats te bezorgen in een of andere Siegesallee. Daarentegen noemt b.v. Marsman in „De Gids" (Dec. '29) hem een stommeling, hij scheldt hem uit voor een speculant, een begaafd prul, een slordig veelweter, een handig patheticus, een universeel en actueel schreuder, en zegt dat met griezelen en verwondering het vulgus, waarvoor hij schrijft en waartoe hij behoort, zijn onthullingen gadeslaat. De vakgeleerden op het gebied der historie in Duitschland staan met Ludwig evenzeer op gespannen voet. Zij beweren, dat hij psychologische feuilletons schrijft, de historische bronnen niet dan vluchtig heeft ingezien en daardoor herhaaldelijk fouten maakt, oppervlakkig werk levert, en nooit een goed historischschrijver kan worden, omdat hij naar zijn aard veel meer impressief dan reflexief te werk gaat. Ludwig is hun het antwoord niet schuldig gebleven. Hij verwijt de „mannen aan het mikroscoop", dat zij niet schrijven kunnen, de groote massa nooit hebben kunnen bereiken; in plaats van in enkele bladzijden de resultaten van hun onderzoek mede te deelen, dikke vervelende boeken hebben geschreven, die niemand interesseerden en aldus de geschiedenis in een kwaden roep brachten; en ten slotte dat het hun al te vaak aan menschenkennis en wereldwijheid ontbrak om tusschen tegenstrijdige gegevens een juiste beslissing te treffen.

Om den veelschrijvers en veelbesproken auteur Emil Ludwig recht te doen, moet aanstonds worden toegegeven, dat hij in tweeërlei opzicht zeer buitengewone qualiteiten vertoont, n.l. als psycholoog en als schrijver. Ludwig is ontegenzeggelijk menschenkenner bij uitnemendheid. Wie b.v. het fijne spel tusschen Napoleon en Talleyrand zó open kan leggen als hij, wie een hoofdstuk kan schrijven als „Kabalen" in Wilhelm II, wie zó analyseerend kan doordringen in een karakter als dat van Bismarck, wie in enkele bladzijden van de meest uiteenlopende figuren een fijn-geciseleerd beeld kan ontwerpen als Ludwig deed in zijn „Genie und Charakter", dien mag niemand den lof van groot, scherpzinnig psycholoog onthouden.

Het blijkt slag op slag, dat Ludwig niet slechts aan het leven van zijn helden „monomaan heeft gehangen", maar ook hun wezen tot op groote diepte doorschouwd heeft. Minstens even groot als psycholoog is Ludwig als schrijver. Hij beschikt over een

ongeloofelijke hoeveelheid materiaal, dat hij meesterlijk weet te ordenen. Wat men ook in grootere geschiedwerken niet vindt, vindt men bij hem, en omgekeerd: wat men overal vinden kan, heeft hij opzettelijk weggelaten. Zijn stijl is briljant. Hij weet dien te smeden naar den eisch van het oogenblik. Soms ruischen z'n zinnen breed, lyrisch bewogen; vaker klinken ze fors, overtuigend; heel dikwijls beitel hij ze abrupt, markant, lapidair, met den korten, scherp klank van ijzer op ijzer. In plastisch uitbeeldend vermogen wordt hij door weinig schrijvers overtroffen. Het gaat niet aan, hier voorbeelden te citeeren; heel zijn werk is er voorbeeld van. Hij stelt altoos in het praesens: hij weet ook werkelijk het verleden op te roepen en, bezielend, in het heden te doen leven. Ook schrijft hij „aus einem Guss", wat te verwonderlijker is, omdat een groot deel van zijn werk wordt ingenomen door de eigen woorden van den beschrevene (bij „Bismarck" meer dan 1/3 van heel de stof) en toch: nergens hokt het, want Ludwig verstaat de kunst deze eigen uitingen op de natuurlijkste wijze in zijn beschrijving in te vlechten. En wat niet het minst verdienstelijk is bij historie-beschrijving: de auteur houdt de aandacht van het begin tot het eind gespannen; in zekeren, ononderbroken gang, als een dramatische film, die onze attentie geen oogenblik loslaat, vliet het belangwekkende leven, dat Ludwig ons toont, aan onzen blik voorbij.

Psycholoog, schrijver — maar nu komt de zeer belangrijke vraag, of Ludwig, die zich voornamelijk beweegt op het terrein der historie, ook historicus kan genoemd worden. Ludwig zelf wijst deze benaming af; hij wil zich als kunstenaar betiteld zien. Den geschiedvorschers, zoo stelt hij het voor, is het om waarheid zonder meer; den kunstenaar om de waarheid in het gewaad der schoonheid te doen. Met de gegevens, die de historici hem verschaffen, wil hij het rijk der schoonheid bouwen. De geloorden vinden; de ontvankelijke kunstenaarsziel wordt door het gevondene geroerd, gegrepen, en weet de losse, verspreide fragmenten tot één levende eenheid te doen samengroeien. Ironisch rekent Ludwig zichzelf ergens tot de bastaarden, geteeld uit historie en verbeelding. Toch ligt in deze laatste uitdrukking veel waar. Zien wij wel, dan is Ludwig noch ten volle historicus, noch ten volle kunstenaar. Zijn kunstzinnige aspiraties zijn hem eenzijdig zeer te stade gekomen bij de bewerking zijner psychografieën. Anderzijds hebben zij de historische betekenis van zijn werk belangrijk geschaad. In Ludwigs bastaardschap gelijk hij dat zelf teekent, ligt levens in zekeren zin de tragiek van zijn levenswerk.

Een enkel woord tot nadere toelichting.

Dat Ludwig geen historicus is in den engeren zin des woords, geeft hij niet slechts zelf toe, maar blijkt ook voldoende uit zijn arbeid. Het sierlijk en smaakvol stuk architectuur dat hij optrekt, heeft overal een te smalle, te zwakke basis. De behandelde personen zijn vrijwel geheel losgemaakt van hun milieu. Van de cultuurphase, waarin ze optraden, van de heerschende zeden, van de geestelijke stroomingen, die hun tijd beïnvloedden, hoort men niets; de bestudeering van dit alles is door Ludwig verwaarloosd. Het is hem mogelijk, een boek als „Juli 14" te schrijven, zonder van economische verhoudingen te spreken en haar invloed op het ontstaan van den wereldoorlog. Een natuur als die van Ludwig is ook niet ingesteld op de moeizame studie van toestanden, maar op de teekening van zielsprocessen; doch dat gemis van het eerste op zichzelf reeds hem den naam van historicus doet inboeten, zal duidelijk zijn. Evenmin is Ludwig ten volle kunstenaar. Hij vergelijkt ergens het werk van den kunstenaar bij het schikken en vlechten van bloemen, onder het gaan geplukt, tot een krans, frisch en bont als een beeld van de weide zelf. Doch eerste vereischte voor hem, die aanspraak maakt op den kunstenaarsnaam, is toch wel het scheppend vermogen. En dat Ludwig dit vermogen niet bezit, blijkt overtuigend uit zijn drama's. Wie ze ter hand neemt, merkt aanstonds dat de schrijver wel talent heeft. Maar de gestalten, die hij ten toneele voert, leven niet. Onwillekeurig denkt men onder het lezen aan het visioen uit Ezechiel 37: Ludwigs figuren bewegen zich, ze bezitten beenderen, vleesch en zenuwen, maar er is geen geest in hen: ze zijn zeer dor. De scheppingsgave is Ludwig ontzegd. En nu heeft hij wel artistieke neigingen, er is wel kunstenaarsbloed in hem. Wie als hij de grootten in het rijk der kunst kan uitbeelden, moet een verwante ziel zijn. Ook zijn meesterschap over den vorm is onbetwist. Maar Ludwig vertoont juist op zijn zelfgekozen terrein, dat der psychografie, de gebreken zijner deugden. Hij bezit een „hang" tot dramatiseren, dien hij niet onderdrukken kan. Reeds de indeeling zijner grotere biografieën legt hiervan getuigenis af. Nog meer valt dit op, als men let op het Rembrandtiek licht, het „hell-dunkel", waarmee Ludwig, ook naar eigen getuigenis, werkt. Maar wat den schilder geoorloofd is, is den historieschrijver niet vergund. Wat Ludwig hogere werkelijkheid noemt, wordt op het terrein der historie licht onwerkelijkheid. Sommige partijen b.v. uit zijn „Napoleon" zijn te bel belicht; in zijn „Bismarck" met name zijn de schaduwen op meerdere plaatsen te zwart aange-

streken. Sterker nog vindt men dit laatste bij zijn „Wilhelm II”. Zoo is er wel vaak dramatisch effect, maar de zuiverheid der historische weergave wordt er niet zelden door geschaad. Daar komt nog iets bij. Ludwig werkt buitengewoon snel. Hij is vrij spoedig met zijn held „klaar”, en merkt dan ook op: „de biografie van de oude school leefde met zijn held in een langdurigen echt; de biografie der nieuwe school in een kortere liefdesverhouding. Een dergelijke studie is niets dan een stormachtige passie”. Nu wordt hier veel vergoed door Ludwigs gave van intuïtie, van in-schouwing — maar intuïtie kan veel zijn, alles is ze niet. Ze moet ondersteund en gecorrigeerd worden door langdurigen, geduldig-opmerksamen omgang; de psychograaf moet niet alleen scherp kunnen zien, hij moet ook goed kunnen luisteren. Voor dit laatste eigent zich een geest als die van Ludwig niet; hij wil liever opsporen, dan op zich laten inwerken; hij is in het verkeer met zijn held veel meer actief dan passief, en ontloopt aldus het gevaar niet, ongemerkt veel van zijn eigen zieleleven in dat van den ander te projecteren. Dat is, alles samengevat: Ludwig, die te weinig kunstenaar is om dramatischer te kunnen zijn, heeft genoeg kunstenaarsbloed in zich om met vaste hand portretten te kunnen ontwerpen van groote, soms betooverende schoonheid, maar zijn bijzondere artistieke aanleg laat hem niet toe, een wezenlijke weergave van zijn modellen te bieden, vrij van schadelijke, onzuivere, Ludwigsche effecten.

Ludwig is ten volle een kind van zijn tijd. Dat is allereerst; hij kent zijn tijd. Hij weet, wat de massa boeit: de geniale mensch, psychologische ontleding, aanschouwelijkheid. Hij verveelt of vermoet zijn lezers nooit, vermijdt abstracties, spaart hun de uiteenzetting van problemen. Hij is overal vlug, gemakkelijk te volgen, interessant. Maar hij is ook hierin kind van zijn tijd, dat hij zich laat beheerschen door den tijdgeest. In het ouderhuis democratisch opgevoed, zonder God, maar in eerbied voor den „Geest”, gelijk hij zelf zegt, sloot hij, de geboren Jood, zich eerst „formeel” bij het Christendom aan, tot de Rathenau-moord hem ook dezen formeelen band deed breken en hij zich weer richtte tot het Jodendom. Tegen het einde van den oorlog overtuigt de val van zoovele vorstenhuizen hem er van, dat de tijd der privilegiën voorbij is: wie zich zonder strijd overgeeft, is niet waard, te regeren. Het lot van de vele schuldloos vallende en hongerende menschen in oorlogstijd maakt hem tot radicaal, vooral in de sociale vragen, en hij komt uit den oorlog als anti-militarist. Geen schrijver, zoo meent hij, kan iets beters doen dan in den zin van Voltaire die ideeën te verbreiden, welke leiden tot een omkeer in de bestaande machtsverhoudingen. Niet door de eeuwige beginselen van Gods Woord laat Ludwig zich alzo leiden; hij leeft niet uit een vast principe; stuurloos laat hij zich op den tijdstroom meedrijven. Wel noemt hij af en toe den naam van God; maar Ludwigs Gods-begrip is sterk pantheïstisch gekleurd. Zijn uitdrukkingen doen telkens weer aan Goethe denken. Ofschoon hij, voor zoover ons bekend is, nergens uitvoerig zijn opvatting over de beteekenis van de geschiedenis en van den enkelen mensch heeft weergegeven, blijkt uit meerdere aanduidingen toch wel, dat ook in dit opzicht Goethe zijn leermeester is geweest. Wij krijgen den indruk dat voor hem, als voor Goethe, al wat geschiedt, een uitdrukking is van den „Geest”, die, naar het heet, achter de natuur zich verbergt en in alle gebeurtenissen zich openbaart, dat het individu in de ontvouwing van zijn bijzonderen aard tegelijk uitdrukking en gelijkenis is van het Alwezen, dat men geest of god noemt. Geen God boven de historie dus. Geen God, die de historie maakt als de ontwikkeling van Zijn Raad. En de inhoud der geschiedenis is hier dan ook niet de machtige worsteling tusschen duisternis en licht, tusschen zonde en genade. Van deze dingen ziet Ludwig niets. Hij verstaat het proces der historie gansch anders als wij. Hij beziet haar eenzijdig-pragmatisch, alleen naar het nut dat ze bij wijze van voorbeeld afwerpt in bemoeiding en waarschuwing. Maar wat is nu in zijn helden te prijzen, wat te laken? Wat is de maatstaf, dien deze schrijver aanlegt? Ludwig kent geen anderen maatstaf dan de humanistische. Met andere woorden: een zeer onvaste, wisselende. Want wat het algemeen-menschelijke in den zin van het echt-menschelijke is, wordt door elken tijd anders, kan door ieder mensch in elken tijd anders worden beantwoord.

Wij hebben veel bewondering voor Ludwigs werk. Wij bewonderen zijn kennis, zijn schrijverstalent, zijn psychologische begaafdheid, zijn produceerend vermogen. Maar op het pad der historie, in de vraag naar duiding en waardeering van karakters, kan Emil Ludwig onze gids niet zijn.

Rijswijk (Z.-H.).

P. DEDDENS.

MUZIKALE KRONIEK

De „Mattheus-passion”-uitvoering door de Nederlandsche Bachvereniging op Goeden Vrijdag te Naarden.

Ook dit jaar heeft de Nederlandsche Bachvereniging door haar uitvoering in Naarden weer honderden op zoo schoone wijze het lijdens-evangelie gebracht in den heerlijken, diep devoten vorm, dien Bach er aan heeft gegeven in zijn prachtige muziek.

De plaats voor de uitvoering is zoo juist gekozen. Wanneer men de wallen van het oude Naarden is binnengegaan, treft dadelijk het oude karakter van de straten van het stadje. Dan de eenvoudige, maar zeer ruime kerk, met haar hooge gewelven, het met hout beschoten dak, waarop vervagende schilderijen, terwijl de hooge ramen een eenigszins getemperd licht in de ruimte binnenlaten, waardoor de stemming wordt vermeerderd.

Voor de tweede maal bracht de Nederlandsche Bachvereniging een onverkorte uitvoering van de Mattheus-passion.

Men kan niet anders dan hulde brengen aan de vereniging, dat ze er naar streeft, om alle coupures te couperen. Wie zou genoeg nemen met een uitvoering van Wagner's werken met weglating van enkele gedeelten? Waar zou een opera-directeur het wagen, een opera van een der groote meesters te geven met weglating van een gedeelte van tekst en muziek? Laten wij als Protestanten dan steunen het streven, om een werk als dit van den ons meest geestverwanten grooten toondichter volledig te geven. Ik wil dan ook deze gelegenheid gebruiken om ieder met andring aan te raden, zoo mogelijk een Mattheus-passion-uitvoering van de Nederlandsche Bachvereniging bij te wonen. Niet altijd is het mogelijk een onverkorte uitvoering te geven. Toen voor honderd jaar Mendelssohn het waagde, het vergeten werk weer uit te voeren, heeft hij belangrijke coupures aangebracht, en het zelfs gewaagd, allerlei veranderingen in de muziek aan te brengen. De meeste aria's werden geschrapt, of hij liet brokstukken ervan staan, bijvoorbeeld de inleidende orkestmuziek, terwijl de rest was weggevalen. Bijna alle stukken van de partituur kregen instrumentale toevoegsels, de stemmen der blazers werden ten deele een octaaf verhoogd of verlaagd, daar hij meende, dat ze niet goed klonken op de manier zooals Bach het had aangegeven. Instrumenten door Bach voorgeschreven voor de begeleiding liet hij weg of verving hij door andere. De koralen liet hij à capella zingen, terwijl toch Bach nauwkeurig de orkestbegeleiding heeft aangegeven. Toch kunnen we Mendelssohn geen verwijt maken van het op deze wijze doen uitvoeren van Bach's werk. Mendelssohn heeft ernaar gestreefd om het groote publiek te winnen voor deze muziek en gelukkig is hij erin geslaagd groote geesdrift te verwekken, zoodat tal van uitvoeringen gevolgd zijn. Het karakter van Bach's muziek, de stijl zijner muziekwerken was in Mendelssohn's tijd onbekend, maar door de vele uitvoeringen en de uitstekende werken, vooral in den laatsten tijd verschenen, over Bach's muziek en de manier, waarop ze moet worden voorgedragen is het publiek langzamerhand zoover gekomen, dat het een weergave van het heele werk weet te waardeeren. De Bachvereniging mocht dan ook de uitvoering geven voor een even volle kerk als anders, wanneer ze alleen 's middags een gedeelte van de Mattheus-passion uitvoerde.

Kosten noch moeite waren gespaard om te zorgen voor een juiste weergave. Niet minder dan zeven solisten werkten mede. De sopraan Annie Quistrop zong op buitengewoon mooie wijze haar soli, de alt Eva Liebenberg beschikt evenzeer over een schitterende techniek (ik denk o.a. aan den inzet van de Aria: „Ach, nun ist mein Jesus hin” en aan de Aria: „Sehet, Jesus hat die Hand, uns zu fassen, ausgespannt”), maar haar geluid lijkt mij minder geschikt voor het vertolken van de soli der Mattheus-passion. Willem Ulbricht verzorgde op zeer lofwaaardige wijze de Evangelist-gedeelten, terwijl op even verdienstelijke wijze de andere tenorsoli werden gezongen door John Armstrong. Minder gelukkig was de keuze van de bassolieten. De aria's werden zeer goed verzorgd door Willem Ravelli, maar de zoo belangrijke Christuspartij, die toch het hoogtepunt moet zijn, werd niet met die warmte en overgave gezongen door Thom Denijs, als we het wel gehoord hebben van Max Kloos, ook de kleine partijen door Jaap Stroomenbergh gegeven, (het moet gezegd, het is geen gemakkelijke taak) voldeden niet altijd. Natuurlijk had de Bachvereniging gezorgd, dat de instrumentatie was zooals Bach die aangeeft. Schitterend was dan ook de weergave van de sopraan-aria: „Aus Liebe will mein Heiland sterben”, met de begeleiding van fluit en twee Oboi da caccia, en prachtig de bas-aria (bij onvolledige uitvoering van het werk bijna altijd weggelaten): „Komm, süßes Kreuz, so will ich sagen”, met de viola da gamba begeleiding. Zeer mooi klonk ook de vioolpartij bij de alt-aria: „Können Tränen meiner Wangen nichts erlangen, O, so nehmt mein Herz hinein!”

De begeleiding werd goed verzorgd door het

Utrechtsch Stedelijk Orkest, terwijl het vocaal koor van de Nederl. Bachvereniging als altijd zijn partijen op uitnemende wijze weergaf. Het jongenskoor zong uitstekend de koralen. Ik wil eindigen met den wensch, dat Evert Cornelis, de dirigent van de Bachvereniging, nog vaak een onverkorte weergave van de Mattheus-passion zal mogen geven in Naarden voor een overvolle kerk.

Bussum.

D. STROO.

IPERSCHOUWTH

Over den Calvinistenbond.

„De Kerkhede v. d. Geref. Kerk van Amsterdam-Zuid” schrijft een artikel onder den titel: „Gereformeerd en Calvinistisch”. Het begint aldus:

Het wordt blijkbaar moeilijk.

Wat?

Nog langer de termen gereformeerd en calvinistisch door elkaar te gebruiken ter aanduiding van dezelfde zaak.

De naamgeving „Bond van Gereformeerden (Calvinisten) in Nederland” heeft onder meer aanleiding gegeven tot de vraag, wat hier de bijvoeging van „Calvinisten” tusschen haakjes wil zeggen. Als gereformeerd en calvinistisch hetzelfde beteekenen, waarom was die bijvoeging dan noodig? Zijn echter beide termen niet geheel gelijkwaardig, is dan calvinistisch een beperking of een verruiming van gereformeerd, of een accent of een verzwakking?

De woorden ontleenen hun beteekenis aan het gebruik, en hoewel de begrippen niet voor alle personen, die met elkaar in taalverkeer staan, steeds precies denzelfden inhoud hebben, vormt zich uit dat verkeer toch een vrij algemeen aanvaarde doorsnee-waarde, waardoor althans de kern der begrippen voor de menigte vast en helder wordt en alleen de omtrek voor sommigen nog vaag kan blijven. Een woord moet algemeen bij het hooren of lezen nagenoeg dezelfde voorstellingen wakker roepen, en doet het dat niet, of niet meer, dan is het of wordt het onbruikbaar.

Doet zich dus het verschijnsel voor, dat onder ons, Gereformeerden of Calvinisten, de kleur van deze beide namen gaat verschieten en er onvastheid komt in het hanteeren dezer termen, dan wordt het tijd ze onder de loupe te nemen. Vervaging van begrippen moge in de alledaags-taal niet zoo hinderlijk zijn, in het hoogere geestelijke leven sticht ze verwarring en onheil. Op de markt gaat de uitgesleten munt gemakkelijk van hand tot hand, maar de bank aanvaardt alleen het geldstuk met den scherpsten beeldenaar.

Hierna merkt de schrijver op:

Er is een tijd geweest, waarin de woorden gereformeerd en calvinistisch onder ons feitelijk denzelfden klank hadden. Voor de mannen met scherpe geestelijke ooren moge er eenig verschil in timbre geweest zijn, voor het Gereformeerde volk in zijn breedte bestond er geen onderscheid. Het was, om een variant te maken op een bekend gezegde, goud om platina. Dat was niet gevolg van een vervakkenden invloed van anderen op, uit de taalafvoer waarin het bewustzijn van het gereformeerde volksdeel zijn aparte, eigenaardige uitdrukking vond, maar van een, zoodanig niet opzettelijke dan toch bewuste, inwerking van boven af, uit de kringen der leiders, die zich tot taak gesteld hadden, het Gereformeerde leven door hun woord tot ontwikkeling, tot actie en zelfbewustzijn te brengen. Er ligt een stapel van boeken en geschriften om dat te bewijzen. We beperken ons tot een paar sprekende aanhalingen.

Hij geeft daarvan bewijzen.

Eerst uit Groen van Prinsterer:

Als Groen van Prinsterer de geboorte van de Republiek der Vereenigde Nederlanden teekent, noemt hij de stichters van het Gemeenbest in één zinnaade beurtelings Calvinisten en Gereformeerden. Grondslag der Republiek is hem het Gereformeerd beginsel; de steun van Kerk en Vaderland heeft gelegen in het Gereformeerde volksgeloof der „Calvinistische, Puriteinsche, of Gereformeerde richting”. Zoo mogelijk nog inniger verbindt hij beide begrippen, als hij in zijn „Nederlandsche Gedachten” gewaagt van de „Calvinistische Reformatie naar de Heilige Schrift”. Zeer duidelijk is in deze uitdrukking meteen, dat voor Groen niet het Calvinisme in den zin van een historische veelzijdige geestelijke beweging, maar de groote Reformatie als vrijmaking en vernieuwing van het persoonlijk godsdienstig leven naar calvinistischen trant, de bewegende kracht in het ontstaan, en de aanvankelijke geschiedenis van den Nederlandschen Staat is geweest. Het Christelijk geloof, „gereformeerd” niet in lutherschen, maar in calvinistischen geest, was voor hem de sleutel tot de verklaring onzer historie.

Daarna uit Dr A. Kuypers. B.v. in diens „Het Calvinisme, oorsprong enz.”

Geheel in dezelfde lijn gaat de terminologie in Dr Kuypers in 1874 verschenen „Het Calvinisme, oorsprong en waarborg onzer constitutionele vrijheden”. Indien de titel, inplaats van het Calvinisme te noemen, gesproken had van de Calvinistische Reformatie, zou daarom toch geen woord in de rede anders geluid hebben. Geregeld heeft de spreker het over het calvinistische volk, het calvinistisch geloof enz., ook over den calvinistischen kerkvorm en het calvinistisch staatsrecht, ofschoon hij toch ook een enkele maal spreekt van het gereformeerd staatsrecht, een uitdrukking die haast geheel buiten gebruik is geraakt.

Onze kwalit

Model-

GEBR's. K.

Hoefkade 84

Telef. 360

Pijnboomstr.

Levert uitsl

eigen geslaci

Kalfs-, Lams

— Stipt

Vraagt voll

Zoete Spaan

Samos Wijn

Portwijnen f

Alle

Bisschopwijn

Liqueur

C. BLO

Kloksteeg 3